

МІСЯЦЬ Н. О.

аспірант

Університет банківської справи Національного банку України, м. Київ
nataliia1405@i.ua

ВАЛЮТНІ ОБМЕЖЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню особливостей використання в Україні адміністративних інструментів валютної політики у вигляді валютних обмежень та визначенню ефективності їх застосування на сучасному етапі економічного розвитку. Запропоновано класифікацію валютних обмежень за сегментами валютного ринку, за сферами їх застосування та за видами валютних операцій. Проаналізовано передумови запровадження Національним банком України адміністративних норм у вигляді обов'язкового продажу на валютному ринку надходжень в іноземній валюті та зменшення строків розрахунків резидентів за операціями з експорту та імпорту товарів. Визначено вплив застосованих норм на функціонування міжбанківського валютного ринку України та стан платіжного балансу.

Ключові слова: валютна політика, інструменти валютної політики, валютні обмеження, продаж валютних надходжень, міжбанківський валютний ринок України.

МЕСЯЦЬ Н. А.

аспірант

Університет банківського дела Національного банка Украины, г. Киев
nataliia1405@i.ua

ВАЛЮТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ ВАЛЮТНОЙ ПОЛИТИКИ НАЦИОНАЛЬНОГО БАНКА УКРАИНЫ

Статья посвящена исследованию особенностей использования в Украине административных инструментов валютной политики в виде валютных ограничений и определению эффективности их применения на современном этапе экономического развития. Предложена классификация валютных ограничений по сегментам валютного рынка, по сферам их применения и по видам валютных операций. Проанализированы предпосылки установления Национальным банком Украины административных норм в виде обязательной продажи на валютном рынке поступлений в иностранной валюте и уменьшения сроков расчетов резидентов по операциям экспорта и импорта товаров. Определено воздействие примененных норм на функционирование межбанковского валютного рынка Украины и состояние платежного баланса.

Ключевые слова: валютная политика, инструменты валютной политики, валютные ограничения, продажа валютных поступлений, межбанковский валютный рынок Украины.

MESYATS N. A.

postgraduate student

The University of Banking of the National Bank of Ukraine, Kyiv
nataliia1405@i.ua

RESTRICTIONS ON FOREIGN EXCHANGE TRANSACTIONS AS A MONETARY POLICY TOOL DEPLOYED BY THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

The article explores special aspects of the use in Ukraine of administrative instruments of the foreign exchange policy in the form of restrictions on foreign exchange transactions and determines effectiveness of these measures at the present stage of economic development. Restrictions on foreign exchange transactions have been classified by segments of the foreign exchange market, areas of their application and types of foreign exchange transactions. The author has analyzed the preconditions for imposing administrative restrictions in the form of the mandatory sale of foreign exchange earnings in the foreign exchange market and shortening of the settlement terms under export/import transactions. The author has analyzed impact of these measures on the foreign exchange market of Ukraine and the state of the balance of payments.

Keywords: foreign exchange policy, foreign exchange policy tools, restrictions on foreign exchange transactions, sale of foreign exchange earnings, interbank foreign exchange market of Ukraine.

Постановка проблеми. Регулювання валютних відносин притаманне кожній державі, а

відтак і світовому співтовариству в цілому. Це пов'язано з формуванням світових товарних і фінансових ринків, процесами міжнародної економічної інтеграції та виходу капіталу за межі національних кордонів. Тому у сучасних умовах стрімко зростає значення валютної політики як однієї з форм регулювання зовнішньоекономічних відносин у процесі впливу держави на економіку.

Банківська енциклопедія визначає, що валютна політика – це сукупність економічних, правових та організаційних заходів, що здійснюються центральним банком та іншими фінансовими органами державного регулювання щодо діючих у державі валютних взаємовідносин між суб'єктами господарювання, домашніми господарствами та органами державного управління. Першочерговими стратегічними цілями валютної політики є підтримка макроекономічної рівноваги в країні та забезпечення стійкого економічного зростання шляхом забезпечення ефективного регулювання валютного ринку [2, с. 77].

Таким чином, діяльність центрального банку, що спрямована на досягнення стратегічних цілей валютної політики, є неможливою без використання ним певної сукупності інструментів.

Питанням проведення валютної політики та використання її інструментів приділено значну увагу у працях багатьох вітчизняних науковців та практиків: Гальчинського А. С., Дзюблюка О. В., Щербакової О. А., Корабліна С. О., Петрика О. І., Журавки Ф. О., Мороза А. М., Береславської О. А. та інших. Разом з тим, на наш погляд, існує необхідність дослідити останні тенденції у використанні адміністративних інструментів валютної політики.

Метою статті є дослідження особливостей використання в Україні адміністративних інструментів валютної політики у вигляді валютних обмежень та визначення їх впливу на перебіг господарських процесів.

Виклад основного матеріалу. Інструменти валютної політики – це певні операції і механізми, за допомогою яких центральний банк може впливати на поточні орієнтири монетарної політики, що позначається на організації валютних відносин у країні. Інструменти є по суті певними знаряддями центрального банку, за допомогою яких він впливає на стан валютного ринку в країні і діяльність економічних агентів щодо проведення ними операцій із валютними цінностями [4, с. 106–107].

Професор Дзюблюк О.В. пропонує систематизацію інструментів валютної політики, представлену на рис. 1. Як свідчить рис. 1, основним напрямом адміністративного регулювання валютних операцій є політика валютних обмежень.

Використання економічних методів валютного регулювання є опосередкованим регулюванням, тобто створенням певних економічних умов, які мають забезпечувати виконання визначених цілей валютної політики. Використання адміністративних методів валютного регулювання є прямим регулюванням, яке здійснюється шляхом встановлення певних норм, правил, а також прямої заборони щодо здійснення операцій з валютними цінностями [3, с. 17, 20].

Валютні обмеження – це сукупність регулятивних заходів, які передбачають встановлення законодавчих або нормативних правил щодо заборони, лімітування і регламентації операцій резидентів і нерезидентів із валютою та валютними цінностями [4, с. 157].

В Україні основними законодавчими актами, що регламентують діяльність валютного ринку і валютні операції економічних агентів, є Декрет Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” та Закони України “Про Національний банк України”, “Про банки і банківську діяльність”, “Про зовнішньоекономічну діяльність”, “Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті”.

Разом з цим, нормативну базу, яка формує систему валютних обмежень, утворюють також і відповідні норми, що стосуються проведення валютних операцій та містяться у Цивільному кодексі України, Господарському кодексі України та інших законодавчих актах, указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів України, а також сукупність

відповідних нормативно-правових актів Національного банку України у формі постанов Правління Національного банку.

Рис. 1. Інструменти реалізації валютної політики [4, с. 108]

На думку автора статті, можна класифікувати існуючі на сьогодні в Україні валютні обмеження залежно від напрямку їх дії, а саме за сегментами валютного ринку, за видами операцій та за сферами їх застосування (рис. 2). Так, валютні обмеження залежно від сегмента ринку застосовуються як на безготівковому сегменті, так і на готівковому. На даний час актуальним є встановлення розумних обмежень на готівковому сегменті з метою сприяння дедоларизації та детінізації економіки України. Проте, такі обмеження будуть ефективними лише за умови комплексного застосування економічних важелів. Залежно від видів операцій є специфічні відмінності при застосуванні валютних обмежень за операціями купівлі, продажу та конвертації (обміну) іноземної валюти. Залежно від сфер застосування валютних обмежень виокремлюють дві великі групи: валютні обмеження за поточними операціями платіжного балансу та за фінансовими операціями. В свою чергу, поточні операції платіжного балансу складаються з торговельних та неторговельних операцій, що дало нам змогу згрупувати загальні характеристики чинних в Україні валютних обмежень залежно від сфери їх застосування.

Оскільки економіка України є відкритою, то вона не захищена від негативного впливу зовнішніх шоків. У зв'язку з цим, Національний банк України, як головний орган валютного регулювання і контролю, завжди повинен мати у своєму розпорядженні набір гнучких інструментів, які б давали змогу оперативного запроваджувати на валютному ринку певні умови щодо проведення операцій, які відповідатимуть конкретній економічній ситуації та сприятимуть нейтралізації негативного впливу зовнішніх факторів.

З цією метою, Законом України від 06.11.2012 № 5480-VI "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення інструментів впливу на грошово-кредитний ринок" був розширений спектр наявних інструментів впливу на внутрішній валютний ринок України шляхом закріплення на законодавчому рівні за Національним банком права тимчасово (з подальшим скасуванням після стабілізації внутрішнього валютного ринку та врівноваження платіжного балансу) змінювати строки розрахунків резидентів за операціями

з експорту та імпорту товарів, а також запроваджувати вимоги щодо обов'язкового продажу частини надходжень в іноземній валюті.

Рис. 2. Класифікація валютних обмежень в Україні

Враховуючи зазначене та у межах повноважень, установлених статтею 387 Господарського кодексу України, статтями 7, 25, 44 та 45 Закону України “Про

Національний банк України”, статтями 1 та 2 Закону України “Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті” Правлінням Національного банку, починаючи з листопада 2012 року, послідовно було прийнято низку постанов (Постанови Правління Національного банку України від 16.11.2012 № 475, № 476, № 479; від 14.05.2013 № 163, № 164; від 14.11.2013 № 453; від 15.11.2013 № 457), відповідно до яких Національний банк України тимчасово запровадив наступні заходи:

– змінив строк розрахунків резидентів за операціями з експорту та імпорту товарів, скоротивши його зі 180 до 90 календарних днів;

– запровадив вимогу щодо обов’язкового продажу на міжбанківському валютному ринку України 50 процентів надходжень із-за кордону в іноземній валюті на користь юридичних осіб (які не є уповноваженими банками) та фізичних осіб-підприємців;

– запровадив вимогу щодо обов’язкового продажу на міжбанківському валютному ринку України надходжень із-за меж України в іноземній валюті на користь фізичних осіб (резидентів і нерезидентів) у сумі, що дорівнює або перевищує в еквіваленті 150 000 гривень на місяць.

Вимога щодо обов’язкового продажу поширюється на надходження в російських рублях та в іноземній валюті 1-ї групи Класифікатора іноземних валют та банківських металів.

Запровадження вищезазначених вимог щодо обов’язкового продажу надходжень в іноземній валюті сприяє зменшенню спекулятивного тиску на внутрішній валютний ринок, збереженню міжнародних золотовалютних резервів та підтриманню стабільності обмінного курсу гривні.

Варто зазначити, що Україна вже мала значний позитивний досвід протидії дестабілізуючим факторам на валютному ринку від використання зазначеного інструменту в минулому. Відміна обов’язкового продажу у квітні 2005 року була пов’язана з надзвичайно сприятливим станом платіжного балансу – у 2004 році його позитивне сальдо перевищило 2,5 млрд дол. США і досягло майже 4% ВВП [6].

При цьому, запровадження обов’язкового продажу валютних надходжень не є унікальним для світової практики і окремі зарубіжні країни мають досвід використання цього заходу. Так, у Бразилії, Аргентині, Анголі передбачений продаж одержаної від експорту виручки у розмірі 100%. У Венесуелі експортери зобов’язані продати центробанку 90% іноземної валюти, одержаної від експорту, з правом залишити в себе до 10% виручки для покриття своїх витрат, що пов’язані з експортною діяльністю [7].

Що стосується зменшення строків розрахунків резидентів за експортно-імпортними операціями до 90 календарних днів, необхідно зазначити, що використання такого заходу протидіє впливу капіталу за межі України в період фінансової нестабільності. До того ж, цей захід надає змогу скоротити для резидентів-імпортерів строки фактичного кредитування ними нерезидентів-контрагентів, прискорити рух обігових коштів суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності та, як наслідок, сприяє зменшенню попиту на іноземну валюту на внутрішньому валютному ринку України.

Запроваджені інструменти можливо розглядати як тимчасовий стабілізаційний захід, використання якого має гнучкий характер та повинно узгоджуватися зі станом платіжного балансу України.

Так, у 2012 році дефіцит зведеного платіжного балансу становив 4,2 млрд дол. США (у 2011 році – 2,5 млрд дол. США). Формування дефіциту було обумовлено розширенням від’ємного сальдо поточного рахунку до 14,8 млрд дол. США, або 8,4% від ВВП (у 2011 році – 10,2 млрд дол. США, або 6,3% від ВВП). Головним чинником збільшення дефіциту поточного рахунку в 2012 році було збільшення від’ємного сальдо торгівлі товарами до 20,5 млрд дол. США порівняно з 16,3 млрд дол. США в 2011 році [6].

Разом з цим, аналіз динаміки платіжного балансу по місяцях (рис. 3) свідчить про те, що запровадження вимоги про обов’язковий продаж частини надходжень в іноземній валюті та зменшення строків розрахунків за експортно-імпортними операціями резидентів мало

позитивний вплив на стан платіжного балансу України. А саме, із запровадженням у листопаді 2012 року зазначених заходів розпочинається поступове зменшення дефіциту рахунку поточних операцій та формування зведеного сальдо платіжного балансу з профіцитом.

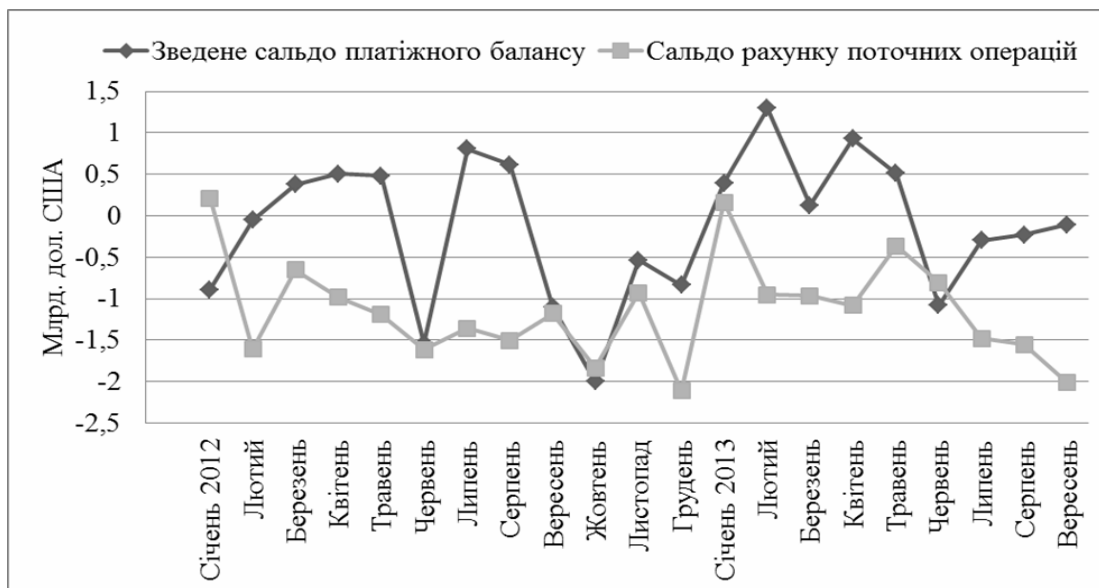

Рис. 3. Динаміка сальдо платіжного балансу та рахунку поточних операцій (по місяцях)
 (джерело: складено за даними, розміщеними на http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44464)

Використання розглянутих адміністративних інструментів сприяло мінімізації участі Національного банку в збалансуванні внутрішнього валютного ринку шляхом проведення валютних інтервенцій. Так, у січні – квітні 2013 року частка операцій Національного банку України на міжбанківському валютному ринку становила лише 1 % порівняно з 3 % у 2012 році [6].

Разом з тим, економісти наголошують, що адміністративні інструменти є необхідним доповненням економічних важелів реалізації валютної політики, оскільки сучасні світові тенденції реалізації валютної політики визначають пріоритетну роль саме економічних, а не адміністративних інструментів валютної політики [4, с. 94; 5, с. 304].

Проте, інші автори зазначають, що вибір валютної політики є одним з найбільш складних питань макроекономіки, оскільки жодні відомі моделі формування курсової політики і валютного курсу не можуть повною мірою врахувати такі явища сучасних фінансових ринків, як рух спекулятивного капіталу і його вплив на країни зі слабкою валютою, “фінансові бульбашки” фондових ринків, дія на економіку зовнішніх шоків, проблеми банківських систем і банківського регулювання тощо. В сучасних реаліях валютна політика практично всіх країн визначається не стільки теоретичними моделями і перевагами, скільки напрацьованим досвідом грошово-кредитного регулювання і практичними міркуваннями [1, с. 255].

Висновки. Законодавством передбачено забезпечення Національного банку України належним інструментарієм, який дозволяє своєчасно та оперативно протидіяти негативним явищам, що можуть дестабілізувати внутрішній валютний ринок та загальну платоспроможність країни.

Розглянуті норми спрямовані на стимулювання фінансової дисципліни господарюючих суб’єктів та збереження золотовалютних резервів країни. Завдяки використанню цих норм у період погіршення стану платіжного балансу України – грошові кошти резидентів працюватимуть саме на вітчизняну економіку за рахунок скорочення термінів інвестування (кредитування) економік інших держав.

Уважаємо, що валютні обмеження є однією з найважливіших складових валютної політики для країн з перехідною економікою. Валютні обмеження виступають своєрідним “буфером” для нейтралізації негативного впливу зовнішніх шоків на економіку, яка характеризується становленням ринкових відносин, у зв’язку з чим не можна недооцінювати їх значення в процесі реалізації валютної та грошово-кредитної політики.

Разом з тим, необхідно враховувати, що з плином часу дієвість будь-якого обмеження знижується, оскільки у економічних агентів з’являються шляхи для уникнення діючих адміністративних норм. Отже, варто визначати оптимальний строк дії обмежень з метою недопущення зниження ефективності їх запровадження.

Список використаних джерел

1. Авагян Г.Л. Международные валютно-кредитные отношения : [учебник] / Г.Л. Авагян, Ю.Г. Вешкин. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Магистр: ИНФРА-М, 2010. – 704 с.
 2. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова]. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. – 504 с. – (Інституційні засади розвитку банківської системи України).
 3. Валютне регулювання та контроль : навч. посіб. / [О. В. Боришкевич, І. В. Краснова, В. С. Білошапка та ін.] ; за заг. ред. О. В. Боришкевич. – К. : КНЕУ, 2008. – 400 с.
 4. Дзюблюк О. В. Валютна політика : [підручник] / Дзюблюк О. В. – К. : Знання, 2007. – 422 с.
 5. Журавка Ф.О. Валютна політика в умовах трансформаційних змін економіки України : [монографія] / Ф.О. Журавка. – Суми : Ділові перспективи; ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 334 с.
 6. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>
 7. International Monetary Fund. Annual Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=24976.0>
-